

פיקוח נפש בישיבת ארץ ישראל - ההיבט המעשי

הקדמה

א. שיטת הגר"ע יוסף

ב. שיטת האדמו"ר מליובביץ'

ג. נספח - המצב בימינו לדעת הגר"ע יוסף

הקדמה

בפרק הקודם עסקנו בשאלה העקרונית, האם מצות ישיבת ארץ ישראל דוחה או נדחית מפני פיקוח נפש. בפרק זה נדון בשאלה המעשית, בצדדים ובסברות שפוסקי זמננו כתבו ביחס להסכם השלום שנחתם בין ממשלת ישראל לבין הרשות הפלשתינאית, ושבמסגרתו נמסרו חלקים מארץ ישראל לנכרים.

נעסוק בדברי הג"ר עובדיה יוסף, האדמו"ר מליובביץ', רמ"מ שניאורסון ובשיטת הג"ר צבי יהודה קוק נעסוק בפרק הבא בנפרד.

א. שיטת הגר"ע יוסף

הגר"ע יוסף סובר¹ שפיקוח נפש דוחה את כל המצוות ובכללם מצות ישיבת ארץ ישראל (חוץ משלוש העבירות החמורות - עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים). לפיכך, אם ראשי הצבא והמדינאים יקבעו, שאם לא יוחזרו שטחים מארץ ישראל קיימת סכנת

1. הדברים נאמרו לראשונה במסגרת כנס תושבע"פ שנערך במוסד הרב קוק בירושלים, ונתפרסמו בבטאונים תושבע"פ כא (תש"ם), עמ' לה-מב; תושבע"פ לא (תש"ז), עמ' יא-כא וב"שרשים" (אלול תשמ"ט). וחזרו ונדפסו בתחומין י' (תשמ"ט), במאמר "מסירת שטחים מארץ ישראל במקום פיקוח נפש", עמ' 34-47, עם כמה תוספות שאינם מצויים במאמרים הקודמים. המובאות להלן הן על פי המאמר בתחומין.

ראוי לציין שבנוסף לנאמר לעיל, דן הגר"ע יוסף במקומות נוספים במצות ישיבת ארץ ישראל. להלן המקומות: תורה שבע"פ יא (תשכ"ט) "מצות יישוב ארץ ישראל בזמן הזה", עמ' לג-מב; שו"ת יחיה דעת ח"ג סימן סט; שם, ח"ה סימן נז. במקומות אלה פסק כרמב"ן שמצות ישיבת ויישוב ארץ ישראל נוהגת בזמן הזה, ודחה את דברי המגילת אסתר (השמטות לספר המצות מ"ע ד). הוא גם הראה שראשונים ואחרונים רבים פסקו כדעת הרמב"ן ובתוכם גם הרמב"ם. לעומת זאת בתחומין י' (סעיף ז עמ' 42-44) טען שהרמב"ם סובר כרש"י החולק על הרמב"ן, והביא את דברי המגילת אסתר וסברותיו, וכתב שהאחרונים פסקו והסכימו לדבריו. כגון: הרב צדוק הכהן מלובלין (דברי סופרים אות יד), בית הלוי (שו"ת ח"ב סוף סימן נ), דברי יששכר (שו"ת סימן קמט). לפיכך נראה שהגר"ע יוסף חזר בו וסובר שאין הלכה כרמב"ן, או שהוא סובר שמצות ישיבת ארץ ישראל בימינו, היא מחלוקת בין הראשונים.

מלחמה מיידית מצד הערבים, ואם יוחזרו שטחים תרחק מעלינו סכנת המלחמה ויש סיכויים לשלום אמת ובר קיימא - מותר לוותר, לדעתו, לכולי עלמא על חלקים מארץ ישראל למען השגת מטרה זו, כיוון שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש.

הדבר דומה לאכילת חולה ביום הכיפורים. הקובע את מצבו של החולה האם יאכל או יצום הוא הרופא הבקי, ואפילו הוא גוי, ואין החולה רשאי להחמיר על עצמו ולצום במקום חשש סכנה. אדרבה, אם יחמיר על עצמו ולא יאכל כשהוא נצרך לכך - הרי הוא מתחייב בנפשו. כן הדבר לעניננו, אם ראשי הצבא ומפקדיו ביחד עם המדינאים המומחים לדבר, יקבעו שיש פיקוח נפש אם לא יוחזרו שטחים, סומכים עליהם ומתירים החזרת שטחים.

וכמו שאם יש מחלוקת בין הרופאים האם קיים חשש סכנה לחולה אם יצום או לא (א"ח סימן תריח, ד), ההלכה היא שמאכילים אותו. כן הדין כאן, שאם יש מחלוקת בדבר, וחלק מהמומחים אומרים שאין כאן מצב של פיקוח נפש כלל, וחלק מהם אומרים שאם לא יוחזרו השטחים יש חשש של מלחמה מיידית ופיקוח נפש - ספק נפשות להקל, ויש להחזיר את השטחים, כדי למנוע חשש סכנת מלחמה.

בסיום דבריו כתב:

המורם מכל האמור, שאם יתברר למעלה מכל ספק, שאם יהיה שלום אמת בינינו לבין שכנינו הערביים אם יוחזרו להם השטחים², ולעומת זאת קיימת סכנת מלחמה מיידית אם לא יוחזרו להם השטחים - יש להחזיר להם השטחים, משום שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש³.

מדבריו משמע שאין הוא מחלק בין הדיון העקרוני לדיון המעשי. לדעתו, מצות ישיבת ארץ ישראל נדחית מפני פיקוח נפש, וגדריה ההלכתיים הם כמו כל מצווה מתרי"ג מצוות. לדעתו, המציאות בימינו היא שיתכן שלום בינינו לבין הערבים, ולא יהיה בנתינת חלקים מארץ ישראל סיכון ליהודים החיים במדינת ישראל, אלא אדרבה, יש בכך סיכוי להצלה.

2. "החזרת שטחים" הוא ביטוי צורם ולא מדוייק, כי מחזירים למי שהדבר שלו. ארץ ישראל היא קניינו של עם ישראל ומעולם לא היתה שייכת לערבים. הביטוי המתאים הוא "מסירת חלקים מארץ ישראל".

3. בראשית דבריו שנאמרו בשנת תשמ"ט, והובאו בתחומין שם, אמר: בשלב זה השאלה אינה מעשית, והדיון הוא רק בתחום העקרוני, מפני שכרגע אין עם מי לדבר, כי הערבים דורשים מאתנו להחזיר את כל שטחי ארץ ישראל ובכללם ירושלים, דברים שכל מפקדי הצבא והמדינאים בארץ ישראל מתנגדים להם בתוקף, ובנוסף דעות המומחים חלוקות בעניין, בתחום הצבאי ובתחום המדיני. בשנת תשנ"ד פסק כן למעשה, כשלא התנגד להסכם השלום עם ערפאת והפלשתינאים הנקרא "הסכם אוסלו", ותמך בהסכם השלום עם ירדן. יש לציין שלולא תמיכתו, וההוראה שנתן לסייעתו סיעת ש"ס בכנסת להימנע בהסכם אוסלו, ממשלת רבין לא היתה מחזיקה מעמד מבחינה פוליטית, וההסכמים עם הפלשתינאים לא היו קיימים. וראה עוד בגנפח.

בפרק הקודם "פיקוח נפש בישיבת ארץ ישראל" דנו בטענתו העקרונית, האם פיקוח נפש דוחה את מצות ישיבת ארץ ישראל. כאן נתייחס לסברותיו בתחום המעשי והם:

1. כיוון שלדעתו קיים סיכוי לשלום עם הערבים אם נמסור להם חלקים מארץ ישראל, ומאידך קיים חשש לסכנת מלחמה אם לא ניתן להם חלקים מארץ ישראל, המצב מחייב ויתור על חלקים מארץ ישראל, ואפילו על מקומות קדושים כמו מערת המכפלה וקבר רחל⁴.

2. ההשוואה בין אכילת חולה ביום הכיפורים, שהקובע הוא הרופא, לבין החלטות על ההחזקה בשטחי ארץ ישראל, שהקובעים הם קציני הצבא והמדינאים המומחים בדבר.

חכמי דורנו דנו בדבריו והקשו עליו:

1. כל עיון בדין פיקוח נפש אכן בנוי על חוות דעת של מומחים בעניני צבא בטחון. אם גנרלים מומחים יחוו דעה מקצועית שעל שטח מסויים אין סיכוי סביר שנוכל להלחם ולהחזיק בו, הדין הוא שאין לסכן נפשות על כך. זהו הטעם העיקרי שלא היה נסיון מאז ימי בר כוכבא לכבוש את הארץ - כיוון שלא היה סיכוי סביר להצלחה. הרמב"ן עצמו כשעלה לארץ ישראל עם תלמידיו לא סבר שהוא מחוייב במצות כיבוש ארץ ישראל, מכיוון שאין מצווה לשבור את הראש בחומה ולהיהרג.

בנידון דידן, אילו היו המפקדים המומחים אומרים שמבחינת דעתם המקצועית אין הם רואים סיכוי להצליח בהחזקת שטחי ארץ ישראל, וכל המלחמה עליהם היא מלכתחילה משוללת סיכוי - בגלל אופי השטח, עוצמת האויב וכדומה, ותהיה כאן מערכה מיותרת של שפיכות דמים - במקרה כזה מצות ירושת הארץ תידחה בפני פיקוח נפש. אבל המצב כיום אינו כך, עם ישראל אינו עומד בפני סכנה קיומית, וצה"ל אינו עומד במצב של חוסר יכולת להתמודד עם האויב הערבי מבחינת יכולתו. מה עוד שהמפקדים המומחים טוענים שאדרבה אם נחזיק בשטחים שכבשנו, הרי שמבחינה צבאית אלו הם הגבולות הטובים ביותר למנוע שפיכות דמים. אלא מאי? נשמעת הטענה שיש סיכון מדיני כגון, שאם לא נוותר לערבים הם עלולים לפתוח במלחמה, אשר לה יהיו גם קורבנות, ועוד שהמעצמות מתנגדות, ישנו ריבוי טבעי

4. מאמר תגובה לדבריו כתב הגר"ש ישראלי בתחומין הנ"ל, עמ' 48-61. בגלל שהדברים נעשו מעשיים ואקטואליים, התפרסמו קונטרסים ומאמרים כתגובה לדבריו. ראה: א' שוחטמן, ויעמידה ליעקב לחק, ירושלים תשנ"ה; הרב א"ר זיני, ארץ חמדתנו, חיפה תשנ"ד; הרב ש' גורן, תחומין טו (תשנ"ה), "אדמת קודש ופיקוח נפש", עמ' 11-22; הרב י' שחור, ישע ימינו גליון 22 (תש"ן), "מסירת חלקים מארץ ישראל לגויים במקום פקוח נפש", עמ' טז-כט; הרב י' סופר, שרשים בהלכה, באר שבע תשנ"א. ראה עוד בהערות להלן.

של הערבים וכדומה. סיבות אלו אינן משמשות כלל כגורם לביטול מצווה ואינן בכלל סיבה של פיקוח נפש.

חישוב רפואי הוא חישוב אוביקטיבי טבעי. שיקולים של גוף האדם, הקשורים למחלה מסויימת - כולם שיקולים טבעיים, שלא כרוכה בהם השקפה אישית של הרופא. גם חישוב צבאי, המותנה בתנאים של מבנה השטח, עוצמת האויב, כוח האדם וכדומה, אינו תלוי בהשקפת עולם של המפקד.

חישוב מדיני הוא ניחוש בלבד. יתכן כך היום ומחר אחרת. השקפת עולמם של מדינאים שונות מן הקצה אל הקצה. כל חישוביהם בנויים על אמונה ששונאי ישראל יפסיקו להלחם ולהרוג בנו לאחר שיקבלו את השטחים ואז שלום ישרור בארץ. מאידך כולם מסכימים שאין הדבר ודאי אלא סיכון מחושב. ישנם אף שטוענים טענה נוספת, שגם אם ניסוג והערבים יחזרו ויילחמו בנו, הסיכויים רבים יותר שנעמוד במלחמה כזו - אף כי עלול להיות שפך דמים נורא - ולכן כדאי לנסות למען השלום להחזיר שטחים.

נבדוק בחשבון פשוט את כדאיות הנסיגה. אם נוותר על הכיבוש קיימת סכנת נפשות ממשית לכל יהודי בירושלים ובשאר חלקי ארץ ישראל. כל ישוב שימצא בטווח של כמה קילומטרים מהגבול יהיה בסכנה ממשית יומם ולילה. למעשה מי שמסכים כיום להחזרת שטחים ביהודה ושומרון מסכים להפקרת דמם של ישראל. מצבו של האויב כיום אינו כמו שהיה בתשכ"ז. הוא מאורגן יותר ומצויד בנשק קטלני יותר. מאידך, אם לא ניסוג, ישנו חשש שמא יפתחו כנגדנו במלחמה. זה חשש, ואין ספק מוציא מידי ודאי. לכן דווקא מתוך חישובים של פיקוח נפש ההכרעה צריכה להיות שלא לסגת.

ובכל אופן, האם בגלל ניחושים והערכות ספקולטיביות תהיה כוהנת גרועה מפונדקאית? כלום מצות התורה אינה חישוב שצריכים לקחתו בחשבון, ורצון הקב"ה שארץ ישראל כולה תהיה בידינו אינו שיקול⁵?

לכן, הטענה שיש להסגיר את שטחי ארץ ישראל לידי הערבים, תוך פגיעה במצות התורה, בגלל איומים שמא תפרוץ מלחמה, אינה טענה.

2. הגר"ע יוסף השווה בין אכילת חולה ביום הכיפורים, כשהרופא הוא הקובע לעניין פיקוח נפש, לענייננו. לדבריו, אם ראשי הצבא, יחד עם המדינאים, יקבעו שיש חשש פיקוח נפש אם לא יוחזרו השטחים סומכים עליהם ומתירים החזרת

5. הרב אברהם אלקנה שפירא, מורשה ט (תשל"ד), "החזרת שטחי ארץ ישראל", עמ' 18-19. ראוי לציין כי המאמר של הגר"א שפירא נכתב לפני המאמר של הגר"ע יוסף ולא כתשובה לדבריו. ראה עוד, הג"ל, ויעמידה ליעקב לחק, סעיף ד' עמ' 70-71. ראה עוד: הרב דוב ליאור, בתוך ספר המעלות לשלמה, תל-אביב תשנ"ו, "מצות כיבוש ארץ ישראל", עמ' 247-250.

השטחים. וכמו שאם יש מחלוקת בין הרופאים ביחס לחולה הדין הוא שספק נפשות להקל, כך גם בנידון דידן אם חלק מהמומחים אומרים שאין כאן מצב של פיקוח נפש, וחלק מהם אומרים שאם לא יוחזרו השטחים יש חשש למלחמה ופיקוח נפש, ספק נפשות להקל, ויש להחזיר את השטחים ולמנוע חשש סכנת מלחמה.

הגר"מ אליהו (בהסכמה לקונטרס ויעמידה ליעקב לחוק, עמ' 6-7) טען שההשוואה אינה נכונה. בדיני חולה יש דין נוסף. כאשר שני רופאים אומרים שתרופה זו תזיק לחולה ותמיתהו, ושנים או יותר אומרים שלא תזיק לו, אין נותנים לו. וכן אם החולה אומר שרוצה תרופה מסוימת, והרופא אומר שאין צורך בזה אך היא לא תזיק לו, הרי מחללים על זה שבת ויום הכפורים, אבל אם החולה אומר על תרופה מסוימת שהיא טובה לו, והרופא אומר שזה יזיק לו - אין לתת לו. הרדב"ז (ח"ד סימן א'קלח (סו)), המובא במגן אברהם (או"ח סימן תריח ס"ק ג), בכף החיים (שם ס"ק יא) ובמשנה ברורה (שם ס"ק ז), כותב, שאם החולה רוצה לאכול אוכל מסוים מאכילים אותו, אפילו אם הרופא אומר שזה יזיק לו, כי הרגשת החולה בעניין אוכל היא הקובעת.

אבל בעניין התרופה כותב הרדב"ז:

אם התרופה ששאל החולה היא מהדברים שרגילין לעשות לאותו חולי, דפשיטא דלחולה שומעין ולא לרופא. אלא אפילו אינו מהדברים שרגילין לעשות, שומעין לחולה, משום "לב יודע מרת נפשו". ומכל מקום מודה אני, שאם החכם הרופא אומר שתרופה ששאל יזיקהו, שומעין לרופא, ואפילו בחול, דכיוון דטעמא הוי משום סכנה מאי חזית דסמכת אחולה, אדרבה סמוך ארופא דבקי טפי, ויבוא לידי סכנה יותר אם יעשו לו אותה תרופה...

וממשיך הרב אליהו:

הרי למדנו, אם החולה אומר 'צריך לאכול' נגד מאה רופאים שומעין לו, ואם חולה אומר 'צריך תרופה' ורופא אומר 'מזיק לו' שומעין לרופא, מדין שב ואל תעשה. וכל שכן אם שני רופאים אומרים 'מזיק' ושנים אומרים 'לא מזיק', שלמי שאומר 'מזיק' שומעים, ואפילו האומרים 'לא מזיק' הם רבים. מצב הבטחון... יש אנשי בטחון שאומרים שזה (הנסיגה מחלקי ארץ ישראל) סכנת נפשות לזמן קרוב, ולעתיד אולי המצב יחמיר. ויש אומרים שהמצב היום הוא קשה [וישנה] סכנת נפשות אם לא ייכנעו לאויב... ובנידון דידן, מומחים רבים אומרים זאת (שבנתינת חלקים מארץ ישראל תגרום לסכנת נפשות), ואפילו שר החוץ לשעבר של אמריקה אומר זאת על הסכנה הנשקפת. אם כן, לפי הדין, מאחר וזה לא אוכל, שפוסקים שהחולה קובע ואפילו יזיקהו, אלא זה כעין תרופה, ובזה לא אומרים שומעים לחולה, אלא חוששים לספק נפשו, ולא עושים שום פעולה הגורמת לחשש פיקוח נפש לעתיד, ואפילו שאחר אומר שזה יגרום לאבדן נפשו, בזה הכלל - שב ואל תעשה עדיף.

אחרים הוסיפו, שלכאורה אין שאלת פיקוח נפש ביחס להחזרת שטחים דומה לשאלות פיקוח נפש של חולה ביום הכיפורים. ביחס לחולה ביום הכיפורים הספק הוא האם הצום עלול להזיק לו אם לאו, ומכיוון שהכלל הוא ספק נפשות להקל, יש לקבל את דעת המומחה האומר שהצום עלול להזיק. אין מדובר כאן במצב שאם יאכילו את החולה הדבר עלול לגרום לו נזק. לעומת זאת, בענייננו השאלה אחרת. מצד אחד יש מומחים האומרים שבהחזקת שטחי יש"ע והגולן יש פיקוח נפש, ולכן צריך להחזירם כדי למנוע סכנת מלחמה, מאידך יש מומחים שלא רק אומרים שאין בהחזקת שטחי יש"ע משום פיקוח נפש, אלא אומרים יותר מזה - אם חלילה ימסרו שטחים אלו לערבים יסכן הדבר את קיומה של המדינה ובכך יש משום פיקוח נפש.

כיוון שהמחלוקת בין המומחים היא לא בשאלה האם יש במסירת שטחי ארץ ישראל משום פיקוח נפש, אלא בשאלה באלו נסיבות יש פיקוח נפש גדול יותר, אין לכאורה כל שייכות לכלל ספק נפשות להקל, שכן מה שנחשב קולא לדעה אחת נחשב חומרא לדעה האחרת. בנסיבות אלה נראה שכל זמן שאין הוכחה גמורה לקיומו של מצב של פיקוח נפש המחייב מסירת חבלי ארץ ישראל לזרים אין לשנות מן המצב הקיים, כשהשינוי עלול להביא לסכנות גדולות, ובמיוחד נוכח העובדה שכרוכים בכך איסורי תורה. ומאחר ועל ידי מסירת שטחי ארץ ישראל לערבים עלולה המלחמה הבאה להיות מסוכנת הרבה יותר לישראל, הרי ששב ואל תעשה עדיף⁶.

3. הגר"ע יוסף משווה את מצבו של העם למצבו של חולה. השוואה זו אינה מדוייקת, שהרי הדין שקיים ביחס ליחיד אינו אותו דין שקיים לציבור. והראיה שהלכות פיקוח נפש של היחיד מובאות ברמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"ה), לעומתם הלכות מלחמה מובאות ברמב"ם בהלכות מלכים (פ"ה-ח). בהלכות מלכים לא זו בלבד שאין איזכור להלכות פיקוח נפש שמחמתו יש להמנע ממלחמה, אלא שהרמב"ם מדגיש את ציווי התורה להלחם ולא לפחד (שם פ"ז הט"ו). גם השם "הלכות מלכים ומלחמותיהם" מלמד שמדובר על מלחמה של ציבור שהרי אין המלך נלחם מלחמה פרטית⁷.

זאת ועוד, לא מצאנו בהסטוריה של עם ישראל אף פעם שויתרו מרצונם על חלקים מארץ ישראל. אדרבה, אם כל אומה מוסרת נפשה על ארצה ומולדתה, כל שכן עם הקודש צריך למסור נפשו על ארץ הקודש. ולכן צריך להלחם על הארץ בכל עוז, וכפסק הרמב"ם בהלכות מלחמה (הלכות מלכים פ"ז הט"ו). מלחמה מעצם טבעה

6. א' שוחטמן, קונטרס ויעמידה ליעקב לחוק, עמ' 36-37, בפרק "ויתור על הריבונות במקום של פיקוח נפש".

7. א' שוחטמן, שם עמ' 40-41; הרב א' זייני, ארץ חמדתנו סימן א עמ' 19 וסימן ז עמ' 84-85.

כרוכה בסיכונים ובפיקוח נפש, וכפי שהוכיח המנחת חינוך (סימן תכה), שגדרי פיקוח נפש אינם חלים במלחמה. ואם לא נאמר כן לא היה מקום למלחמת השחרור ולכל מלחמות ישראל, ובטלנו את כל הלכות מלחמה מפני פיקוח נפש. הרי לא יעלה על הדעת שבכל פעם שתהיה נשקפת סכנת מלחמה, נחתום "חוזה שלום" ונוותר לאויב על מנת למנוע שפיכות דמים!

ובפרט שאנו מוחזקים בארץ, ויש לנו ב"ה חיילים המוכנים למסור את נפשם על כלל ישראל, למה נזלזל בכוחנו ונפיל פחד בלב חיילינו, אדרבה נחזק בטחוננו בה' יתברך ונעמוד על שלנו המוחזק בידינו.⁸

4. אין לדמות את דעתו של רופא למומחי צבא כיום. קביעותיו הרפואיות של הרופא מקובלות, מכיוון שהן אובייקטיביות ונתונות לביקורת. הגר"ע יוסף עצמו פסק⁹, שכשרופא יהודי מחלל שבת בפרהסיא, דינו הוא כרופא נכרי שאינו נאמן בכל. הוא הסביר שאנחנו סומכים כיום על נאמנותם של רופאים מחללי שבת, מכיוון שהמכשירים הרפואיים המודרניים מאפשרים מעקב ואימות דברי הרופא, ולכן הרופא מדייק וחושש לשקר. אבל אם רופא מחלל שבת נותן חוות דעת המבוססת על שיקול דעתו בלבד אינו נאמן.

דעתם של מומחי צבא כיום מבוססת במידה רבה על השקפת עולמם. קשה בימינו להפריד בין תפיסתו והשקפת עולמו של קצין בכיר לבין המלצתו הצבאית. ניתן להביא דוגמא הממחישה מהו שיקול אובייקטיבי ללא נגיעה אישית ושאינו כרוך בהשקפת עולם. כשמדובר בפיקוח נפש בענייני בריאות, כמו פינוי דחוף של חולה באמבולנס בשבת, או השארת חולה יום נוסף בבית חולים, הקובעים הם הרופאים המומחים ולא מנהל בית חולים, למרות שגם הוא בעל ידע רפואי. הסיבה היא, שלמנהל בית חולים ישנם שיקולים נוספים מלבד השיקול הטהור של בריאות החולה, כגון שיקולים של אינטרסים אדמינסטרטיביים וכדומה. שיקולים אלו יכולים להטות את שכלו לחשוב שטובת החולה דורשת את הדבר ההפוך ממה שקובעת הרפואה הטהורה.

כך גם בענייני בטחון. שיקולי מדינאים, גם אם הם אלופים לשעבר, אם אינם משמשים עכשיו בתפקיד צבאי, אינם שיקולים מחייבים, מכיוון שהם אינם

8. הרב אברהם חפוטא, אור תורה (תשס"א) סימן ב, עמ' ז-כב; א' שוחטמן והרב א' זייני שנזכרו בהערה הקודמת.

9. ספר טהרת הבית, ירושלים שנת תשמ"ח, ח"א עמ' רנח, רסב. ראה עוד: שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן טו עמ' קה; שמירת שבת כהלכתה, ירושלים תשנ"ב, ח"א פרק מ, סעיף א, הערה א עמ' תקיט; שם עמ' תקח הערה טו.

משוחררים מתפיסתם המדינית ומהשפעות ושיקולים צדדיים¹⁰. העובדה היא שלמעשה הם נחלקים ביניהם בניתוחיהם ובמסקנותיהם, ובהתאם לכך גם בהשתייכותם הפוליטית, ולא אחת ניתן לחוש את ההשתייכות הפוליטית באופן סמוי אפילו אצל קצינים בתפקיד.

הנימוק להיתר הוא פיקוח נפש. חישובי פיקוח נפש של מומחי הצבא אינם בהכרח אותם הגדרות של פיקוח נפש שבהלכה, ובודאי ששיקול הדעת של ביטול מצות ישיבת ארץ ישראל ואיסורים נוספים אינו עומד לעיניהם. בדומה לזה, שיקוליה של ועדת שרים למתן היתרי עבודה בשבת מנימוקים בטחוניים וכלכליים, אינם בנויים על יסודות הלכתיים, ולכן הם אינם בהכרח רלוונטים לביסוס היתר הלכתי לעבודה בשבת מנימוקים של פיקוח נפש.

מכל האמור לעיל עולה, שההכרעה בעניין זה צריכה להיות על פי דעתם של מומחי ההלכה¹¹.

5. במצבנו היום, כמעט ואין חשיבות למעשה לפסק ההלכה של הגר"ע יוסף. הוא כתב שם בפירוש שכל מה שהוא פוסק, זה בתנאי ברור שהשלוש הוא שלום אמיתי, ואין בו ספק. דהיינו שברור שאין כאן סיכון נפש אלא רק ודאי פקוח נפש, ואז יכול הסכם שכזה, הכולל ויתורים על חלקים מהארץ לדחות את מצות יישוב ארץ ישראל. כיום כולם יודעים שלא רק שאין מי שאומר שאין ספק בזה, אלא להפך, אחרי שנתגלה פרצופה האמיתי של הרשות הפלשתינאית והעומד בראשה, והתברר שהיא ישות של טירור שרצונה להרוס את מדינת ישראל, ומארגוניה יוצאים מחבלים ומתאבדים, שהרגו וטבחו מאות יהודים, ברור שאין כאן שלום אמתי. מה עוד, שהחששות שנאמרו לעיל, כי ויתור על חלקים מארץ ישראל יגרמו להגברת הטירור ולשפיכות דמים רבה יותר, נתבררו לדאבונו כנכונים, וכ"בא הרוג ברגליו" (תתי משמע). במקרה כזה גם הגר"ע יוסף אמר בפירוש שאין זה נימוק לדחות מצות יישוב ארץ ישראל, ואסור לסגת ואף אסור לסייע ולתמוך בנסיגה¹².

10. הרב שלום וולפא, דעת תורה (מהאדמו"ר מליובוביץ), קרית גת תשמ"ב, עמ' 85. ראה עוד: הרב שמחה עלברג, הפרדס (שבט, אדר תשל"ט) סימן לג, מאמר "בעניין החזרת שטחים".

11. א' שוחטמן, שם עמ' 40-45; הרב א' זייני, שם עמ' 85; הרב י' שחור, שם עמ' יח.

12. הרב א' שפירא, ועמידה ליעקב לחק, עמ' 72. לביאור תפיסת הרב עובדיה יוסף את המצב בימינו עיין בנספח.

ב. שיטת האדמו"ר מליובביץ'

מנהיגם של חסידי חב"ד, האדמו"ר מליובביץ', רמ"מ שניאורסון, טען¹³ שאסור למסור חלקים מארץ ישראל לנוכרים, כיוון שויתור על חלקים מארץ ישראל מביא לידי סכנת נפשות האסורה על פי ההלכה. הוא הסתמך על ההלכה בשו"ע (א"ח סימן שכט, ו):

נכרים שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסקי ממון - אין מחללין עליהם את השבת, [ואם] באו על עסקי נפשות, ואפילו [באו] סתם - יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש - מחללין עליהם את השבת. הג"ה: ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבוא (אור זרוע).

המקור להלכה זו היא הברייתא בעירובין (מה, א): אמר רב יהודה אמר רב, נכרים שצרו וכו' ובעיר הסמוכה לספר וכו'. הגמרא מסיימת: "ובבל כעיר הסמוכה לספר דמיא, ותרגומא נהרדעא". רש"י: "אי זו היא עיר בבבל דהויה סמוכה לספר? נהרדעא, שהיתה סמוכה לנכרים מצד אחד, ולעיירות שיושבין בהן בני גולה מצד שני".

נאמר עוד שם בשם רבי דוסתאי:

מאי דכתיב (שמואל א' כג, א) "ויגידו לדוד לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה, והמה שוסים את הגרנות?" (ונאמר שם מיד אחר כך, שדוד שאל בה' מה לעשות בעינין זה). תנא: קעילה עיר הסמוכה לספר היתה והמה (הפלישתים) לא באו אלא על עסקי תבן וקש, דכתיב: "והמה שוסים את הגרנות", וכתיב: "וישאל דוד בה' לאמר האלך והכיתי בפלשתים האלה? ויאמר ה' אל דוד לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה" (ומדובר בשבת - ראה ברש"י).

משמע שיוצאים למלחמה להציל אף על עסקי תבן וקש, ואף מחללין על כך את השבת.

וכן פסק הרמב"ם בהלכות שבת (פ"ב הכ"ג), והשו"ע (א"ח סימן שכט, ו).

מבואר שהלכה זו יסודה משום פיקוח נפש, ונוהגת בכל מקום, הן בארץ ישראל והן בחו"ל, שהרי העיר נהרדעא היא בבבל. כך מבואר גם מדברי השו"ע שפסק הלכה זו בהלכות שבת בסימן העוסק בפיקוח נפש.

13. דעת תורה בענייני ארץ הקודש, קריית גת תשמ"ב [עורך הרב ש"ב וולפא], פרק ו; שלמות הארץ (תשנ"ו) [עורך י"י גוטניק] פרק ב; קראתי ואין עונה, ירושלים תשס"ב, שיחותיו של האדמו"ר מליובביץ על הסכנה שבמסירת שטחי ארץ ישראל בין השנים תשכ"ח-תשנ"ב.

לפי זה, כיוון שכל שטח שאנו מוסרים להם מסכן את בטחון התושבים, שהרי אנו מקרבים את אויבינו לתוך גבול ישראל (ובמיוחד ששטחי יש"ע הם במרכז הארץ), ובזה אנו גורמים שהארץ תהא נוחה ליכבש לפנייהם חס וחלילה, ויוצרים מצב שרוב הערים הן בבחינת ישובי ספר, לכן בגלל פיקוח נפש אסור למסור חלקים מארץ ישראל בשום אופן, אף כדי להביא לסיכויים של שלום¹⁴.

ג. נספח - המצב בימינו לדעת הגר"ע יוסף

בכ"ג שבט תשס"ג פרסם הגר"ע יוסף מכתב לתושבי יש"ע:

אל כבוד יקירנו אחינו בית ישראל תושבי יש"ע ה' עליהם יחיו, שלומכם ישגא לעד.

ברצוני להבהיר את עמדותי בעניין יש"ע. לא פעם הסברתי מכבר, כי פסק ההלכה אשר נתתי בזמנו "שטחים תמורת שלום" אינו תקף כלל לרגל המצב הנוכחי. אני התכוונתי אך ורק לשלום אמת, בו ירושלים וסביבותיה ישכנו לבטח, בשלום ובשלוה, אולם עתה עינינו רואות וכלות כי אדרבה מסירת שטחים מארצנו הקדושה גורמת לסכנת נפשות. לא לשלום כזה ייחלנו ולא נעדר הזה התפללנו. לפיכך הסכם אוסלו בטל ומבוטל. כי אני שלום וכי אדבר המה למלחמה.

ואין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.

והנני מברך אתכם בכל לב ונפש. יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דיבר לכם. ה' ישמור צאתכם ובואכם לחיים טובים ולשלום, מעתה ועד עולם. בימיכם ובימינו תוושע יהודה וישראל ישכון לבטח. ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד.

באהבה רבה

דורש שלומכם וטובתכם בלב ונפש

עובדיה יוסף

המעיין בדברי הגר"ע יוסף יראה שאין הוא חוזר בו מתפיסתו העקרונית שהבאנו לעיל. לדעתו, הסכם אוסלו בטל מפני שהמציאות השתנתה, ולא לשלום כזה התפללנו כשהם רוצחים והורגים בנו - "אני שלום וכי אדבר המה למלחמה".

אך אם ישתנו התנאים ויימצא שותף לשלום, דעתו היא שמותר לוותר על שטחים תמורת שלום, מאותם סיבות שנכתבו לעיל.

14. זו היתה גם דעתו של הגר"ש משאש, רבה של ירושלים. שו"ת שמש ומגן, ח"ג, או"ח סימן כד סעיף ד; מכתב בסוף ספר דעת תורה (הערה 13) עמ' 256. ראוי לציין שהגר"ע יוסף התייחס לראיה זו במאמרו סעיפים ח-ט עמ' 46-47, עיין בדבריו. הגר"ש ישראלי במאמרו, סעיפים י-יא עמ' 56-60, דחה את דבריו. ראה עוד: דעת תורה מהדורת תשמ"ב, ב, עמ' 80-82, 220-222.

איסור מכירה והשכרת בתים לישמעאלים ולתומכיהם היהודים

בס"ד יא תמוז תשנ"ה
למכובדנו הדגול ד"ר פז הי"ו
שלום רב,

מכתבך הגיעני, ובה השאלה המצערת בדבר אנשי השמאל, הבאים ליהודים הגרים בשטחים, ומציעים להם תשלומים על מנת שיעזבו את בתיהם, והממשלה תוכל למסרם לערבים, על פי הסכם השלום. האם מותר ליהודים למכור את בתיהם לאנשי השמאל היהודים, או שמא גם בזה יש לאו של "לא תחנם", לא לתת תניה לנכרים בארץ ישראל?

דעת מורי חותני הגאון הרב שלום אלישיב נ"י היא כדלהלן: בין שמוכר את הקרקע ישירות לנכרי, או שמוכר לישראל - והמטרה היא למסרו לנכרי, שניהם אסורים!

אלא שזיהא אולי מקום לומר, שאם בין כך תמסור הממשלה בקרוב את השלטון לערבים, והיהודים ייאלצו לעזוב את בתיהם בגלל הסכנה, אולי מותר כבר כעת למכור את הרכוש, כדי לא להפסיד ממון? אולם דעת מורי חותני היא, שמכיוון שברור שהממשלה תפצה כל אחד שייאלץ לנטוש ארמתו, אם כן אין כל היתר להקדים את האיסור, ולמכור כבר כעת טרם נעשה מצב של סכנה - לגור במקום. ולכן אסור כעת למכור.

ואני תפילה דשומר ישראל ישמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל.

בצער ובכבוד רב,
יצחק זילברשטיין

***

שאלה: אנחנו גרים בעיר... בארץ ישראל ויש לנו שכנים ערבים. לאחרונה ילדיהם זורקים עלינו אבנים. אנחנו אנשים מבוגרים ואין לנו כח לעמוד כנגדם. אנו רוצים למכור את הדירה ולעבור לגור במקום אחר, אך למרות הפרסומים, אף יהודי לא מוכן לקנות את דירתנו. היחיד שמוכן לקנות מאיתנו את הדירה זה השכן הערבי. אצלנו זה ממש פיקוח נפש, כי אנחנו עניים ומתפרנסים רק מביטוח לאומי, ואין לנו מדיכין להשיג כספים כדי לשכור דירה במקום אחר. האם מותר לנו למכור את דירתנו לערבי?

תשובה: נאמר בשולחן ערוך (י"ד קנא, ח): "אין מוכרים להם ולנכרים) בתים ושדות בארץ, אבל משכירים להם בתים ולא שדות". וכתב הט"ז (סיק ו) וזו לשונו: "אין מוכרים להם בתים שנאמר 'לא תחנם' - לא תתן להם הניה בקרקע". לאור זאת אסור ליהודי למכור דירתו לנכרי. ואין כאן פיקוח נפש, כי ישראל רחמנים בני רחמנים הם, והם גומלי חסדים ומבני כנוי של אברהם אבינו הם. ולכן אם יבואו לעיר אחרת, יהיו שם יהודים טובים שיכניסום לדירה. ואף על פי שאין זה נעים להתארח אצל אנשים זרים, אין זו סיבה למכור דירה לנכרי, ולעבור על איסור תורה של לא תחנם.

וגדולה מזו נראה, שאפילו להשכיר את הדירה לערבי אסור בימינו אנו. ואף על פי שכתוב בשו"ע הג"ל שמוותר להשכיר להם דירה, דברי השו"ע לא נאמרו על תקופתנו, [מפני] שכאשר מביאים משפחה ערבית נוספת, גורמים לכך שמשפחות יהודיות תעזובנה את המקום. והרי שנינו בשו"ע (או"ח סימן שו, יא): "מוותר לקנות בית בארץ ישראל מן הגוי בשבת, וחזתם ומעלה בערכאות שלהם בכתב שלהם, דמשום ארץ ישראל לא נזרו". ואם התירו לעבור איסורים כדי לרכוש דירה בארץ ישראל מנכרי, בגלל יישוב ארץ ישראל, איך יתכן להשכיר בימינו דירה בארץ ישראל לערבי, כאשר על ידי כן תתבטל מצות יישוב ארץ ישראל.

(הרב צחק זילברשטיין, ספר אבני חשן, בחלק השו"ת, בני ברק תשמ"א, ח"ג עמ' תפדחפה)

